

Duchovní hudba a česká hudební kultura v devadesátých letech minulého století

Duchovní hudba a česká hudební kultura v devadesátých letech minulého století

Eva Vičarová / eva.vicarova@upol.cz

Department of Musicology, Faculty of Arts, Palacký University, Olomouc, CZ

Kateřina Janíčková / katerina.janickova@upol.cz

Department of Musicology, Faculty of Arts, Palacký University, Olomouc, CZ

Abstract

The study brings the synthetic overview of the Czech sacred music development in 1990–2000. The Czech musical culture has shown the significantly increased interest in the genre of sacred music as the result of political and social changes after 1989. In addition to the composers devoted themselves to this area even before the revolution, a number of them newly composed the sacred music. Important sacred works of the past have also often found their way into the repertoire of professional musical ensembles.

New institutions were established: Society of Sacred Music, Musica Sacra to provide the professional qualifications for church organists, church conservatories in Kroměříž and Opava. Sacred music became the common topic in music periodicals, especially *Hudební rozhledy* (Music Review), *Opus musicum* and *Harmonie*. Since 1999, *Varhaník* (Organist) has been published. Recordings of sacred music and several monographs were published.

Keywords

sacred music, Czechoslovakia, Czech Republic, 1990–2000, Petr Eben, composers, compositions, music criticism, music festivals

Úvodem

V důsledku změny politické a společenské situace po roce 1989 lze v české hudební kultuře vysledovat výrazně zvýšený zájem o žánr duchovní hudby.¹ Kromě skladatelů věnujících se tomuto žánru i před revolucí se v duchovní hudbě nově realizovala celá řada dalších hudebních tvůrců. Bylo to přirozeným důsledkem nově nabyté svobody i společenské poptávky. Premiéry soudobých děl oživovaly koncertní řady symfonických, komorních i vokálních těles, programy tradičních či nově zakládaných hudebních festivalů i hojně organizovaných chrámových koncertů. Např. hned 33. ročník Festivalu sborového umění Jihlava zahájily dva chrámové koncerty (16.–18. listopadu 1990). Celou sekvenci skladeb a večerů duchovní hudby přirozeně iniciovaly jak návštěvy papeže Jana Pavla II. v Praze (1990), v Olomouci (1995) a v Hradci Králové (1997), tak také oslavy výročí sv. Václava, sv. Vojtěcha, příchodu sv. Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu apod.

Do repertoáru profesionálních hudebních těles nalézala častěji cestu rovněž významná duchovní díla minulosti.² Např. po zvolení Václava Havla prezidentem ČSSR 29. prosince 1989 zaznělo ve svatovítské katedrále v provedení České filharmonie a Pražského filharmonického sboru v čele s Liborem Peškem Dvořákovo *Te Deum*. Hned v prvních porevolučních letech se uskutečnily desítky představení Mozartova a Verdiho *Requiem* či skladeb A. Dvořáka (*Stabat Mater*, *Requiem*) Českou filharmonií, Pražskými symfoniky, Pražskou komorní filharmonií, ale i dalšími českými a moravskými symfonickými a vokálními tělesy. Československý, resp. Český rozhlas začal uvádět přímé přenosy bohoslužeb a pravidelné programy zaměřené na duchovní hudbu. Podobně tomu bylo i v Československé, resp. České televizi (např. *Pocta katedrále* v roce 1994, jedenáct dílů seriálu *To nejlepší z klasiky* zaměřených na duchovní hudbu od středověku do 20. století v roce 1997, *Hudba na českých kůrech* v roce 1999 apod.). Byla znovu obnovena činnost Společnosti pro duchovní hudbu (1942, resp. 1990),³ v Brně vznikla Jednota Musica Sacra (1993) nabízející odbornou kvalifikaci chrámových varhaníků,⁴ vznikly církevní konzervatoře v Kroměříži (1990; přesunutá později do Olomouce) a Opavě (1990).

1 Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2018_010 a IGA_FF_2019_006). Termín duchovní hudba bývá v širším slova smyslu používán jako střežový pojem zahrnující označení „církevní hudba“, „chrámová hudba“, „sakrální hudba“, „liturgická hudba“, „posvátná hudba“, „náboženská hudba“ apod., případně funguje jako jejich synonymum. V užším slova smyslu je jím označována hudba s náboženským obsahem vymezeným především svými křesťanskými náměty (tedy i čistě instrumentální) nebo zpívanými texty a uváděná spíše v koncertní síni než v kostele. Hudba katolické církve provozovaná při bohoslužbě či během denní modlitby církve v kostele bude v dalším textu označena jako liturgická. Podrobnější vymezení těchto pojmů viz: FUKAČ, Jiří. Církevní hudba, chrámová hudba, duchovní hudba. In *Slovník české hudební kultury*, Jiří Fukač – Jiří Vyslouzil – Petr Macek (eds.). Vyd. 1, Praha: Editio Supraphon, 1997, s. 98–99, 170. Stranou naší pozornosti pro případ této studie zůstávají útvary Orientem inspirované duchovní hudby (např. projekty Vlastislava Matouška, židovská hudba), pravoslavná hudba atd.

2 V dalším textu se budeme zabývat pouze profesionální hudební kulturou. Amatérské a poloamatérské hnutí, které sehrálo v 90. letech v duchovním životě velmi podstatnou roli, ponecháme z důvodu omezeného rozsahu studie jen v podobě letmých zmínek.

3 [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <http://www.sdh.cz/>.

4 [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <http://www.musicasacra.cz/>.

Otázky duchovní hudby v souvislosti s křesťanskou duchovní kulturou se staly nosným tématem dobové reflexe na stránkách novin i odborných periodik; od roku 1999 vycházel časopis *Varhaník*. Nahrávky liturgické a duchovní hudby začaly být vydávány na hudebních nosičích, vědecké a vzdělávací instituce podněcovaly vznik odborných studií s danou tematikou, vyšlo také několik knižních monografií. Následující text je pokusem o syntetický přehled vývoje české duchovní hudby v první porevoluční dekádě s důrazem na kompoziční tvorbu.⁵

Skladatelé a jejich dílo

V časech nově nabyté svobody duchovní hudba zůstala, příp. se stala mnoha autorům těžištěm jejich kompoziční činnosti. Tito skladatelé se již v devadesátých letech nemuseli obávat otevřeně vyjádřit svůj světový názor a zprostředkovat ostatním obecné křesťanské hodnoty. Na prvním místě mezi ně patřili Jan Hanuš (1915–2004),⁶ Petr Eben (1929–2007)⁷ a Zdeněk Pololáník (1935),⁸ kteří ještě zintenzivnili své kompoziční úsilí rozvíjené v předchozích dekádách. Z příslušníků starší generace autorů, narozených ve 20. a 30. letech 20. století, zůstal nadále plodným také Jiří Laburda (1931).⁹ K nim dále přibyli také Svatopluk Havelka (1925–2009),¹⁰ Zdeněk Lukáš (1928–2007),¹¹ Antonín Tučapský (1928–2014),¹² Marek Kopelent (1933)¹³ a Jaroslav Krček (1939).¹⁴

5 Následující pojednání je výsledkem rozsáhlého pramenného výzkumu. Byly provedeny rešerše v časopisech *Hudební rozhledy* a *Opus musicum* v období 1990–2000 a *Harmonie* v letech 1993–2000. Není-li uvedeno jinak, informace o autorech a jejich dílech byly získány z materiálů Hudebně informačního střediska a jeho on-line databáze [cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <https://www.musicbase.cz>, z databáze Českého hudebního fondu [cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <http://noty.hudebnifond.cz/cz/index.html>, případně z oficiálních webových stránek skladatelů.

6 Více viz: HANUŠ, Jan. *Labyrint svět: svědectví z konce času*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1996.

7 Více viz: VONDROVICOVÁ, Kateřina. *Petr Eben*. 1. vyd. Praha: Panton, 1995, VÍTOVÁ, Eva. *Petr Eben: sedm zamyšlení nad životem a dílem*. 1. vyd. Praha: Baronet, 2004, PIRNER, Jan. Eben, Petr. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=6918.

8 Více viz: SOBOTKA, Mojmír. Pololáník, Zdeněk. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=2822.

9 Více viz: SEDLÁČKOVÁ, Simona. Laburda, Jiří. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=676.

10 Více viz: KRATOCHVÍLOVÁ, Jana. Havelka, Svatopluk. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=6439.

11 FIALA, Jaroslav. *Operní a kantátové dílo*. In *Zdeněk Lukáš hudební skladatel (1928–2007)*. Zdeněk Vímř (ed.). Vyd. 1. Praha: ASN repro, 2010.

12 Antonína Tučapského, přestože žil od roku 1975 trvale v Londýně, zařazujeme do studie proto, že v 90. letech byl v intenzivním kontaktu s českými zeměmi a jeho dílo se zde setkávalo s ohlasem. Více informací viz <http://www.antonintucapsky.com>. [Cit. 2019-08-19]

Ze skladatelů střední generace, narozených ve 40. letech, zaznamenáváme výrazné zacílení na duchovní hudbu u Františka Gregora Emmerta (1940–2015)¹⁵ a Ivana Kurze (1947).¹⁶ Významné kompoziční počiny lze nalézt také u Petra Fialy (1943)¹⁷ a Milana Slavického (1947–2009).¹⁸

Autory narozené v 50. letech reprezentovali Jan Bernátek (1950),¹⁹ Jan Jirásek (1955),²⁰ Pavel Zemek Novák (1957)²¹ a Radek Rejšek (1959).²² Nejmladší generaci skladatelů věnujících se v 90. letech duchovní tvorbě pak zastupoval Miloš Bok (1968).²³

Výše zmínění autoři vytvořili mnoho duchovních skladeb nejrůznějších forem a druhů. Jednalo se o velké vokálně-instrumentální útvary (mešní cykly a oratoria) s doprovodem varhan a symfonického orchestru, ale i o drobnější formy hymnů, žalmů a modliteb ve sborové úpravě, případně o varhanní skladby ve formě fantazijních mešních vložek apod. Mnoho těchto děl vstoupilo do repertoáru sborových těles a jsou součástí jejich kmenového repertoáru doposud. Skladatelé se nevyhýbali ani čistě instrumentálním útvarům (nejčastěji symfonií).

Nejstarší ze skladatelů této generace, **Jan Hanuš**, zkomponoval např. *Symfonii č. 7 Klíč ke království* (1989–90) s textem Te Deum, *Requiem: Missa VIII – Pro defunctis* (1991–95), *proprium Prosba Sv. Vojtěcha za jednotu světa* (1996) pro dechový orchestr a symfonickou fresku *Věže babylonské* (1999). Zatímco v orchestrální hudbě Hanuš pracoval s hutným

13 Více viz: MATZNER, Michal. Kopelent, Marek. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1459.

14 Více viz: ŠŤASTNÁ, Kateřina Alexandra. Krček, Jaroslav. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=5453.

15 Více viz: SPÁČILOVÁ, Jana. Emmert, František. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1256.

16 ZAPLETAL, Petar. Kurz, Ivan. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=459.

17 Více viz: MICHÁLKOVÁ SLIMÁČKOVÁ, Jana. *Přehled skladatelů varhanní tvorby*. Brno: JAMU, 2015.

18 ŠŤASTNÁ, Kateřina Alexandra. Slavický, Milan. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=6139.

19 KALINA, Petr Ch. Bernátek, Jan. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1000739.

20 SOBOTKA, Mojmír. Jirásek, Jan. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=2770.

21 SÝKORA, Pavel. Zemek Novák, Pavel. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1001608.

22 POLÁŠEK, Radek. Rejšek, Radek. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1001064.

23 VLČEK, Jakub V. Bok, Miloš. *Český hudební slovník* [online]. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=1000751.

zvukem a architektonicky propracovanou fakturou, v dílech vokálních respektoval přirozenost lidského hlasu a harmonickou sazbu vyrůstající z české sborové tradice.

Největšího ohlasu v domácím i mezinárodním kontextu se dostalo tvorbě **Petra Ebena**. Na tzv. sametovou revoluci bezprostředně zareagoval oslavným hymnem *Pražské Te Deum* (1989). Jak zjistila Eva Vítová, zatímco v období totality tvořila duchovní díla 50 % objemu jeho celkové kompoziční tvorby, po převratu se jednalo o 75 %.²⁴ Eben je autorem opery *Jeremias* podle dramatu Stefana Zweiga (1996–7), oratorií (např. *Posvátná znamení*, 1992–93, *Anno Domini*, 1999), řady varhanních, sborových i komorních děl na žalmové a liturgické texty, modliteb apod., v nichž často vychází z gregoriánského chorálu a jehož idiomy kombinuje s moderní harmonií a výraznou rytmikou.

Zdeněk Pololáník vytvořil kromě ordinaria *Setkání* (1995) několik komorních oratorií se syntezátorem (*Popelka Nazaretská*, 1991, *Napřed je třeba unést kříž*, 1992, a *Bůh je láska*, 1993), *Te Deum* (1991–92), sborové žalmové i pastorální zpěvy (*Chválospevy*, 1993, a *Cantus laetitiae*, 1994), zhudebněné modlitby a skladby pro varhany. Pololáníkova hudba využívá rozšířenou tonalitu, stavbu v kontrastních blocích, netradiční zvukové kombinace a barvy.

Nejplodnějším skladatelem starší generace byl **Jiří Laburda**. Navázal na českou kantorskou tradici, dvořákovský styl i cyrilskou reformu, jež občas střídmě obohatil prvky aleatoriky a dodekafonie, a v neoklasicistním stylu komponoval mešní cykly s nejrůznějším hlasovým obsazením ((*Missa pastoralis*, 1990, *Missa Sistina*, 1993 nebo *Missa Cum cantu populi*, 1992, 1994), sborové mešní vložky, příležitostné zpěvy, aranžoval koledy, staročeské chorály a vytvářel chrámové sonáty (*Sonada da chiesa No. 3. „Nativitas Christi“*, pro trubku a varhany, 1997, či *Sonata da chiesa No. 4. pro trubku, lesní rok a varhany*, 1999).

Svatopluk Havelka svým – o tradici opřeným – jazykem založeným na výrazné metrorhythmice a zvukové plnosti uplatnil biblické náměty ve skladbách vokálně instrumentálních (*Parénéze*, cyklus pěti zpěvů na řecké texty epištol pro soprán sólo, piano, dva hráče bicích nástrojů a speakra, 1993), symfonických (*Znamení časů*, 1996), i komorních (*Soliloquia animae ad Deum / Rozhovory duše s Bohem pro klarinet a klavír*, 1991, a *Agapé je láska*, 1998).

Doménou **Zdeňka Lukáše** byla vždy sborová tvorba. Mistrně dokázal čerpat z modalit a melodických idiomů lidové hudby a využít přitom všech možností lidského hlasu. Pro jeho dílo je typická syntéza klasických hudebních postupů s moderní hudební řečí. Je autorem *Missy brevis* pro barytonové sólo a ženský sbor (1990), *Mariánských písní* (1991), *Liturgických písní* (1992), *Requiem per coro miso* (1992), oratoria *Dies irae* (1995), kantáty *Lux aeternae* (1998), řady sborů na Šalamounovy verše, vánočních zpěvů, modliteb a duchovních árií.

Také kompoziční styl **Antonína Tučapského** vycházel z jeho celoživotního provázání se sborovým zpěv. Jeho skladatelský jazyk se vyznačuje tradičními postupy. Ústřední složkou je melodie, s níž je pracováno na bázi rozšířené tonality. Pozornost vzbudily jeho *Missa Brevis* (1994) a *Missa de Angelis* (1995), *Te Deum* s doprovodem varhan či symfonického orchestru (1999) a drobnější sborové kompozice pro smíšený sbor s doprovodem klavíru (*Magnificat* a *Nunc Dimittis*, obě 1998).

24 VÍTOVÁ, op. cit., s. 153.

Ojedinělého významu nabyla společná kompozice *Requiem der Verzeihung* (1994) k oslavě padesátého výročí konce 2. světové války a uctění všech jejích obětí s premiérou 16. srpna 1995, na níž se podílel rovněž **Marek Kopelent**, a to ve spolupráci s dalšími osobnostmi evropského formátu jako Krzysztof Penderecki, Luciano Berio či Alfred Schnittke. Z další Kopelentovy duchovní tvorby je třeba připomenout také sborové skladby *Cantus de prodefunctis* (1994) a *Cantus de nativitate filii* (1997), oratorium o sv. Anežce *Lux mirandae sanctitatis*, oratorium pro soprán, recitátora, smíšený a dětský sbor a instrumentální ansámbl (1994) či komorní kantáta *Cantus de dilectione filiarum dei* (1998).

Jaroslav Krček se k duchovní hudbě přihlásil prostřednictvím pěti mešních cyklů pro sóla, sbor a komorní či velký orchestr, v nichž vyšel z bohatého studia folkloru a duchovních písní českých kancionálů. Např. *Česká mše* pro sóla, sbor a komorní orchestr byla složena v roce 1991 k počtí J. A. Komenského a zazněla na Pražském jaru 1992. Krček je rovněž autorem *Vánoční mše* (1990) či *Mše č. 4 „Latinské“* (1996).

Z autorů střední generace zaujímá čelné místo – i co do počtu skladeb – **František G. Emmert**. Ten vytvořil v pojednávaném období pět symfonií (*Symfonie č. 15 „Žalm 1“*, 1990, *Symfonie č. 16 „Útěcho zarmoucených“*, 1990, *Symfonie č. 18 „Osmé zastavení Křížové cesty“*, 1993, *Symfonie č. 19 „Šimon z Cyrény“*, 1995, a *Symfonie č. 20 „Tři noci Svatého Josefa“*, 1998), oratorium *Ex aquam et Spiritus Sanctus* (1995), několik komorních oratorií a řadu sborových, písňových i instrumentálních skladeb zpracovávajících tradičními kompozičními prostředky námět biblických žalmů a hymnů. Závažnými kusy stvrdil svou výraznou pozici mezi autory duchovní hudby **Ivan Kurz**, a to tetralogií oratorií na motivy Mariánských zjevení: *Fatima stále aktuální* (1992), *Maria vykládá Apokalypsu* (1993), *Velká očista* (1995), *Naděje* (1996), duchovní opery *Večerní shromáždění* (1989–90), ale i dalších skladeb vokálně-instrumentálních (*Advent*, 1993). Kultivovaný, barvitý, tektonicky promyšlený a sdělný hudební styl Kurzových skladeb vynesl autora mezi nejvlivnější skladatele své generace.

Tři oratoria vytvořil za uplatnění tradiční kompoziční práce s vytříbeným smyslem pro vokální linii **Petr Fiala**: *Píseň sestry Anežky a bratra Františka* (1990), *Křest svaté Ludmily* (1992) a *Pocta Janu Sarkanderovi* (1994).

Duchovní kompozice **Milana Slavického** využívají jak elektroakustické prostředky (*Adventus*, 1992), tak z tradice vycházející jazyk opřený o promyšlenou tektoniku, uplatněný ve skladbách rozmanitého obsazení: velkého symfonického (*Porta coeli*, 1991, jež získala Cenu české kritiky za nejlepší provedenou skladbu v roce 1992, a *Dvě kapitoly z Apokalypsy*, 1995) či komorního vokálního (*Media vita I* pro soprán a violu, 1989, *Veni, Sancte Spiritus*, 1998, *Regina coeli*, 1999).

Nejplodnějším autorem mezi skladateli narozenými v 50. letech se v oblasti duchovní hudby stal brněnský **Pavel Zemek Novák**. Hned v roce 1990 obdržel druhé místo v Soutěži mladých skladatelů ČR za *Valčíky. Poctu sv. Františkovi z Assisi*. Novákova tvorba vychází jednoznačně z tradice a obsahuje jak čistě instrumentální sólové kusy, v nichž realizuje vlastní metodu jednohlasé nástrojové hry v delších časových plochách (*Chrámové sólo pro sólový klarinet*, 1993), tak skladby komorní či symfonické určené pro akustiku chrámu (*Symfonie č. 2 „Pašije podle sv. Jana“* pro 9 sólistů, smíšený sbor a orchestr, 1990–1997, za níž získal cenu Jubilejní cenu Leoše Janáčka).

Sónické a témbrové plochy, ostinata, ale i minimalistické patterny propojené s tradiční hudebníází jsou příznačné pro kompozice **Jana Jiráska**. Ty našly velkou oblibu u pěveckých těles různých obsazení a existují proto v několika verzích. Jedná se zejména o skladbu *Missa propria*, 1993. Postmoderně orientován je také hymnus *Te Deum Laudamus*, 1999, pro smíšený či chlapecký sbor na liturgický text a buddhistické mantry. Ojedinelé postavení mají v Jiráskově tvorbě také *Pašije sv. Lukáše*, premiérované v Mnichově v roce 1996, které rekonstruoval podle Bachova rukopisu a dokonponovaných pasáží Carla Orffa.

Z větších kompozic **Radka Rejška** vstoupily do širšího povědomí *Passio. Janovy pašije* pro barytonové sólo, scholu a varhany (1995) a *Missa brevis* pro smíšený sbor a varhany (1999), z drobnějších např. *Ave Maria* (1996), *Otče náš* (1998) či *Salve Regina* (1999), komponované opět v tradičním duchu.

Kompozice **Jana Bernátka** navazují na tradici české kantorské tvorby. Z větších děl stojí za zmínku oratorium *Písň Šalamounovy* (1991), *Missa brevis* (1993) či kantáty, často v obsazení sólový zpěv, smíšený sbor a varhany či komorní orchestr (*Křížová cesta*, 1992, *Adventní kantáta*, 1993, *Vánoční kantáta*, 1994, *Svatý Vojtěch*, 1996, či *Výstup na horu Kar mel*, 1997).

Specifické místo mezi výše uvedenými skladateli několika generací přísluší **Miloši Bokovi**, jenž zcela rezignoval na světskou sféru a své kompoziční úsilí nasměroval výlučně k oslavě Boha. Bok, stylově vycházející z hudební řeči pozdního romantismu, se do povědomí širší veřejnosti v daném období zapsal zejména prostřednictvím oratoria *Skřítkové z Křínického údolí* (1993), finále z dalšího oratoria *Svatá Zdislava* (1998) a *Symfonických koled* (1999).

Liturgické a duchovní skladby komponovala v 90. letech minulého století celá řada dalších českých autorů. Inspirovali se historickou, estetickou, kulturní i nadčasovou nosností jejich útvarů. Tímto způsobem vyjádřili svou osobní víru, reagovali na aktuální osobní či společenské události, přihlásili se k anticko-židovsko-křesťanským kořenům naší civilizace, příp. vyhověli objednavce konkrétních interpretů a zpěváků, vokálních či instrumentálních těles, festivalových výborů či skladatelských soutěží. Kompoziční řeč uplatněná v jejich skladbách byla opět velmi pestrá: Navazovala na tradicionalismus i výdobytky modernismu, reagovala na avantgardu i postmoderní syntézu, přinášela fúze s jazzem i folklorem. Ze starší skladatelské generace je třeba připomenout Klementa Slavického, Ilju Hurníka, Viktora Kalabise, Aloise Piňose, Zdeňka Šestáka, Karla Skleničku, Jiřího Temla nebo Jana Málka. Střední generaci autorů zastupovali Rudolf Růžička a Jan Grossmann, ze skladatelské generace narozené v 50. letech stojí za zmínku Otomar Kvěch, Peter Graham, Sylvie Bodorová, Juraj Filas, Jiří Gemrot a Zbyněk Matějů, nejmladší skladatele pak reprezentovali František Fiala, Lukáš Hurník a Robert Hejnar.

Na fúzi folkloru s vážnou hudbou se zaměřil Jiří Pavlica, jazzové prvky obohatily duchovní tvorbu prostřednictvím Karla Růžičky st. a Ladislava Simona.

Koncertní uplatnění a studiové nahrávky

Jak již bylo zmíněno, v průběhu 90. let zařazovali dramaturgové našich předních orchestrů či festivalů do koncertních sezon významná duchovní díla evropské hudební historie. Novinkové duchovní kompozice bylo možno zaregistrovat jednak v programech renomovaných hudebních festivalů, jako např. *Pražské jaro* (1946), *Moravský podzim* (1966), *Olomoucké hudební jaro* (1959) nebo *Janáčkův máj* (1976), jednak v rámci *Dnů soudobé hudby* (1990) pořádaných Společností českých skladatelů ve spolupráci se Společností pro duchovní hudbu.

Svobodná a demokratická 90. léta dala vzniknout několika novým festivalům, přednostně zaměřeným na duchovní hudbu, z nichž některé existují dodnes. Hned v roce 1990 byl v Kroměříži založen *Forfest, mezinárodní festival soudobého umění s duchovním zaměřením*²⁵ a začal být pořádán *Mezinárodní festival duchovní hudby v Nymburce*.²⁶ O rok později se jednalo o ekumenickou přehlídku pop music s křesťanským zaměřením *Vox clamantis* v Praze,²⁷ v roce 1992 pak o další dva festivaly: *Velikonoční festival duchovní hudby* v Brně²⁸ a pražské *Svatováclavské slavnosti – festival duchovního umění*, za nímž stála Společnost pro duchovní hudbu.²⁹ V roce 1993 byl založen *Mezinárodní festival vokální duchovní hudby* v Šumperku s bienálním časovým sledem,³⁰ a v roce 1994 *Podzimní festival duchovní hudby* v Olomouci,³¹ *Festival duchovní hudby Odry*³² a přehlídka *Musica Spiritualis Ecumenica*.

Nahrávky historických i soudobých českých kompozic duchovní hudby realizoval po roce 1989 zejména Supraphon a Panton (do roku 1999), od roku 1995 akciová společnost Radioservis a některá další soukromá vydavatelství a nahrávací společnosti.

Teorie, kritická reflexe a recepce

K odborným počínům 90. let patří *Stručný slovník duchovní hudby* Jiřího Vyskočila,³³ stopadesátistránková syntetická práce Miloslava Bučka *Duchovní hudba 20. století*,³⁴ *Stručný*

25 [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <https://www.forfest.cz/>.

26 Dnes Nymburské dny Bohuslava Matěje Černožského. [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <http://www.nkc-nymburk.cz/index.php?sekce=8&zobraz=vox-nymburgensis>.

27 Později festival VOX.

28 [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <https://filharmonie-brno.cz/velikonocni-festival-duchovni-hudby>.

29 [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: http://svs.sdh.cz/?page_id=55.

30 [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <https://www.navstivtejeseniky.cz/akce/mezinarodni-festival-duchovni-vokalni-hudby-204166>.

31 [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <http://www.podzimni-festival.cz>.

32 [Cit. 2019-08-19]. Dostupné z: <http://m.odry.cz/ap>.

33 VYSKOČIL, Jiří. *Stručný slovník duchovní hudby*. 2. vyd. Čelákovice: Městské muzeum, 1993.

34 BUČEK, Miloslav. *Duchovní hudba 20. století*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999.

přehled dějin katolické chrámové hudby Jiřího Sehnala³⁵ a monografie Kateřiny Vondrovicové *Petr Eben*.³⁶

Děni v oblasti duchovní hudby přirozeně sledoval i odborný tisk.³⁷ V *Hudebních rozhledech* se v první porevoluční dekádě objevilo ročně zhruba 40 článků, které pojednávaly o duchovní hudbě.

Ze skladatelů se nejčastěji psalo o Petru Ebenovi. V souvislosti s jeho jménem zde bylo nalezeno 23 článků. Na pomyslném druhém místě se umístil Jan Hanuš (8 článků), na třetím Svatopluk Havelka (7), na čtvrtém Antonín Tučapský, Marek Kopelent a Miloš Bok (5), na pátém pak Zdeněk Pololáník, Zdeněk Lukáš a Petr Fiala (4). Toto pořadí dosvědčuje význam a ohlas zmíněných skladatelů a jejich děl ve společenské atmosféře 90. let minulého století.

Významné místo mezi nalezenými články zauímají studie se seriálovým názvem *Duchovní svět v životě a v hudbě Petra Ebena*,³⁸ *Ivana Kurze*³⁹ a *Jana Hanuše*.⁴⁰ Podobné ladění měl rozhovor s Pavlem Zemkem.⁴¹ V rubrice „Představujeme skladbu“ poskytla redakce časopisu prostor dvěma dílům: *Media vita I* Milana Slavického⁴² a *Perenéze* Svatopluka Havelky.⁴³ V rubrice „Komentáře“ byly představeny Orffovy-Jiráskovy *Lukášovy pašije*.⁴⁴

Časopis *Harmonie* uveřejnil v letech 1993–2000 ročně zhruba 20 článků týkajících se duchovní hudby. Opět asi jejich polovina se zaměřila na hudbu současnou.⁴⁵ I v tomto časopise se nejčastěji psalo o Petru Ebenovi (14 článků), dále o Sylvii Bodorové (4 články), Marku Kopelentovi, Janu Jiráskovi a Milanu Slavickém (3 články). Nad současnou podobou hudby určené k liturgii se zamýšleli Lukáš Hurník⁴⁶ a Petr Eben.⁴⁷ Časopis

35 SEHNAL, Jiří. *Stručný přehled katolické chrámové hudby*. I. vyd. Rosice, 1999.

36 VONDROVICOVÁ, op. cit.

37 V následujících řádcích bude věnována hlavní pozornost odbornému tisku. Co se týká denního tisku, vzhledem k tomu, že jeho úkolem je přinášet informace o aktuálních kulturních událostech širokého dosahu, byla tematika duchovní hudby na jeho stránkách zastoupena jen v případech zcela mimořádných. Z důvodu velké časové náročnosti nebylo ovšem možné provést rešerši všech deníků a jejich krajských mutací. Články věnující se duchovní hudbě bylo možno sporadicky nalézt také v *Katolickém týdeníku*.

38 VONDROVICOVÁ, Kateřina. Duchovní svět v životě a v hudbě Petra Ebena, *Hudební rozhledy*, 1991, roč. 44, č. 9, s. 421–426.

39 VONDROVICOVÁ, Kateřina. Duchovní svět v myšlenkách a v hudbě Ivana Kurze. *Hudební rozhledy*, 1991, roč. 44, č. 12, s. 529–531.

40 DOBROVSKÁ, Wanda. Duchovní svět v životě a hudbě Jana Hanuše. *Hudební rozhledy*, 1992, roč. 45, č. 1, s. 6–9.

41 MÜLLER, Lubomír Ben. Duchovní svět Pavla Zemka. Zklidněte se a poslouchejte... *Hudební rozhledy*, 1992, roč. 45, č. 6, s. 250–252.

42 ŠMOLÍK, Jan. Milana Slavického Media vita I. *Hudební rozhledy*, 1994, roč. 47, č. 9, s. 2–4.

43 ZAPLETAL, Petar. Svatopluka Havelky Parénéze. *Hudební rozhledy*, 1994, roč. 47, č. 11, s. 5–7.

44 SLAVÍKOVÁ, Jitka. Carl Orff – Jan Jirásek – Lukášovy pašije (podle rukopisu J. S. Bacha). *Hudební rozhledy*, 1995, roč. 48, č. 11, 34–35.

45 Časopis *Harmonie* začal být vydáván v roce 1993, kdy vyšla čtyři čísla. Od roku 1994 vycházel pravidelně každý měsíc.

46 HURNÍK, Lukáš. *Azyl. Harmonie*, 1997, roč. 5, č. 6, s. 3.

47 EBEN, Petr. Česká duchovní hudba 20. století. *Harmonie*, 1994, roč. 2, č. 12, s. 28–29, VÍTOVÁ, Eva. Zamýšlení Petra Ebena. *Harmoie*, 1999, roč. 7, č. 3, s. 4.

přinesl také analýzy skladeb Petra Ebena (*Jeremias*)⁴⁸ a Marka Kopelenta a jeho zahraničních spoluautorů (*Requiem smíření*).⁴⁹

Brněnská hudební revue *Opus musicum* nabídla ve sledované dekádě k tématu duchovní hudby každoročně několik článků.⁵⁰ Jednalo se o celkové recenze festivalů (prim zde hrál Forfest Kroměříž), případně o studie věnované autorským profilům skladatelů působících v Brně, Františka G. Emmerta⁵¹ a Rudolfa Růžičky.⁵² Pokud byly recenzovány jednotlivé koncerty, pak se zájem redaktorů a kritiků zaměřil na Pavla Zemka Nováka, Miloslava Ištvana, Zdeňka Zouhara či Zdeňka Pololánika.

Vědecké studie zaměřené na historii chrámové hudby bylo možno nalézt také v časopise *Hudební věda*, a to zejména v textech Jiřího Sehnala.

Závěrem

Provedený výzkum prokázal, že atmosféra svobodného státu v období po převratu v roce 1989 ovlivnila velmi pozitivně fungování a rozvoj žánru duchovní hudby. Počet i umělecká hodnota skladeb, které čeští autoři vytvořili, stejně jako množství koncertů a nově vzniklých festivalů, charakter recepce i odborná reflexe dokazují, že tato oblast se v 90. letech těšila velké pozornosti odborné a oblibě širší hudební veřejnosti. S trochou nadsázky lze tvrdit, že duchovní hudba zaujala v kultuře a umění české společnosti 90. let stejně důležité místo jako dříve potlačovaná a zamlčovaná exilová literatura či divadelní tvorba zakázaných autorů.

Bibliography

- BUČEK, Miloslav. *Duchovní hudba 20. století*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1999.
- CIKRLÉ, Karel. Koncerty v kostelích. *Opus musicum*, 1991, roč. 23, č. 1, s. 29–30.
- DOBROVSKÁ, Wanda. Duchovní svět v životě a hudbě Jana Hanuše. *Hudební rozhledy*, 1992, roč. 45, č. 1, s. 6–9.
- EBEN, Petr. Česká duchovní hudba 20. století. *Harmonie*, 1994, roč. 2, č. 12, s. 28–29.
- FIALA, Jaroslav. Operní a kantátové dílo. In *Zdeněk Lukáš hudební skladatel (1928–2007)*. Zdeněk Vímř (ed.). Vyd. 1. Praha: ASN repro, 2010.
- FUKAČ, Jiří. Církevní hudba, chrámová hudba, duchovní hudba. In *Slovník české hudební kultury*, Jiří Fukač – Jiří Vysloužil – Petr Macek (eds.). Vyd. 1, Praha: Editio Supraphon, 1997, s. 98–99, 170.

48 VEBER, Petr. Petr Eben: Tonalitu, motivy a témata jsem nikdy neopustil. *Harmonie*, 1997, roč. 5, č. 5, s. 40–41.

49 STEHLÍKOVÁ, Ivana – VEBER, Petr. Requiem smíření. *Harmonie*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 4–5.

50 *Opus musicum* byl vydáván do roku 1994 v počtu deseti čísel ročně. Od roku 1995 se stal dvojměsíčníkem a vycházel šestkrát za rok.

51 ŠTĚDROŇ, Miloš. Jaká je hudba Františka Emmerta? *Opus musicum*, 1990, roč. 22, č. 6, s. 183–185.

52 KADUCH, Miroslav. Crucifixion I. *Opus musicum*, 1996, roč. 28, č. 2, s. 57–60.

- HANUŠ, Jan. *Labyrint svět: svědectví z konce času*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1996.
- HURNÍK, Lukáš. Azyl. *Harmonie*, 1997, roč. 5, č. 6, s. 3.
- KADUCH, Miroslav. Crucifixion I. *Opus musicum*, 1996, roč. 28, č. 2, s. 57–60.
- MICHÁLKOVÁ SLIMÁČKOVÁ, Jana. *Přehled skladatelů varhanní tvorby*. Brno: JAMU, 2015.
- MÜLLER, Lubomír Ben. Duchovní svět Pavla Zemka. Zklidněte se a poslouchajte... *Hudební rozhledy*, 1992, roč. 45, č. 6, s. 250–252.
- NEDEĚLKA, Michal. *Mše v soudobé české hudbě*. Praha: Karolinum, 2005.
- SEHNAL, Jiří. *Stručný přehled katolické chrámové hudby*. 1. vyd. Rosice, 1999.
- SLAVÍKOVÁ, Jitka. Carl Orff – Jan Jirásek – Lukášovy pašije (podle rukopisu J. S. Bacha). *Hudební rozhledy*, 1995, roč. 48, č. 11, 34–35.
- SLAVÍKOVÁ, Jitka. Bez hranic je katedrála hudby ducha. *Hudební rozhledy*, 1990, roč. 43, č. 12, s. 531–532.
- STEHLÍKOVÁ, Ivana – VEBER, Petr. Requiem smíření. *Harmonie*, 1995, roč. 3, č. 10, s. 4–5.
- ŠMOLÍK, Jan. Milana Slavického Media vita I. *Hudební rozhledy*, 1994, roč. 47, č. 9, s. 2–4.
- ŠTĚDRŇ, Miloš. Jaká je hudba Františka Emmerta? *Opus musicum*, 1990, roč. 22, č. 6, s. 183–185.
- VEBER, Petr. Petr Eben: Tonalitu, motivy a témata jsem nikdy neopustil. *Harmonie*, 1997, roč. 5, č. 5, s. 40–41.
- VÍTOVÁ, Eva. *Petr Eben: sedm zamyšlení nad životem a dílem*. 1. vyd. Praha: Baronet, 2004
- VONDROVICOVÁ, Kateřina. *Petr Eben*. 1. vyd. Praha: Panton, 1995.
- VONDROVICOVÁ, Kateřina. Duchovní svět v životě a v hudbě Petra Ebena. *Hudební rozhledy*, 1991, roč. 44, č. 9, s. 421–426.
- VONDROVICOVÁ, Kateřina. Duchovní svět v myšlenkách a v hudbě Ivana Kurze. *Hudební rozhledy*, 1991, roč. 44, č. 12, s. 529–531.
- VYSKOČIL, Jiří. *Stručný slovník duchovní hudby*. 2. vyd. Čelákovice: Městské muzeum, 1993.
- ZAPLETAL, Petar. Svatopluka Havelky Parénéze. *Hudební rozhledy*, 1994, roč. 47, č. 11, s. 5–7.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

